
KE GENEZI POJMU „NASTOLOVÁNÍ“ V CÍRKEVNÍ SLOVANŠTINĚ A STARÉ ČEŠTINĚ

HELENA KARLÍKOVÁ

ON THE GENESIS OF THE WORD *NASTOLOVÁNÍ* IN CZECH SLAVONIC AND OLD CZECH

The word *nastolování* denotes enthroning, raising somebody to the throne. Since the Middle Ages the term "enthroning" is in many European languages basically the only official meaning used for this ceremony. In his dictionary F. Miklosich records the verb *nastolovati* with the meaning 'in throno collocare' and the adjective *nastolovanъ* 'in throno sedens'. It is obviously a derivative of the Old Church Slavonic noun *stolъ*, which was, in Old Church Slavonic translation texts, a usual equivalent of Greek *θρόνος* 'armchair, seat; (in the New Testament) royal seat, throne'. Old Czech lacks a verb equivalent to the mentioned Czech Slavonic verb (attested is only perfective *nastoliti*), though it has the deverbal noun *nastolování* 'raising to the throne'. This noun occurs only in a name of one of religious feasts which is used to be called *Nastolování svatého Petra* [Raising Saint Peter to the throne] in Old Czech documents. The contribution tries to find out whether Church Slavonic *nastolovati* could be regarded as a calque from Greek and whether Old Czech *nastolování* could be viewed as a Church Slavism.

Keywords: Old Church Slavonic, Old Czech, calque, Church Slavism, etymology

1

Pojmem „nastolování“ se tu míní intronizace, uvedení na trůn, tedy slavnostní obřad, při němž je uveden do úřadu významný představitel katolické nebo pravoslavné církve, papež, biskup, patriarcha, též představený nebo představená kláštera; tohoto názvu se používalo i při uvádění do úřadu světského panovníka. *Intronizace* je od středověku ve většině evropských jazyků v zásadě jediným oficiálním výrazem používaným pro tento ceremoniál. Je to slovo pocházející z latiny; střlat. *intronizatio*, *intronizāre* je výpůjčkou střř. *ἐνθρονίζειν*. V církevní slovanštině a staré češtině se však pro pojmenování tohoto konceptu objevují domácí lexémy, které odpovídají těmto ř. a lat. lexémům do té míry, že by mohlo jít o kalky.

F. Miklosich totiž zachycuje ve svém slovníku srb.-csl. sloveso *nastolovati* s významem ‚in throno collocare‘ a adjektivum (resp. participium perfecti passivi) *nastolovanъ* ‚in throno sedens‘ (Miklosich 1862–1865: 414). SJS tato slova nemá, lépe řečeno nevyskytují se v staroslověnských památkách, které SJS eviduje. Naopak stará čeština odpovídající výraz má, a to *nastolovanie*. Toto substantivum se ovšem objevuje pouze v názvu jednoho z církevních svátků, který bývá ve staročeských textech označován jako *Nastolovanie svatého Petra*. Nabízejí se v zásadě dvě otázky: 1. Lze csl. *nastolovati* považovat za kalk z řečtiny?; 2. Můžeme stč. *nastolovanie* pokládat za stopu církevněslovanského vlivu, resp. mohlo by jít o církevní slavismus, nebo je jeho původ třeba vysvětlit jinak? Cílem tohoto příspěvku je hledat na tyto otázky odpovědi.

2.1

Csl. *nastolovati* je očividně derivátem stsl. substantiva *stolъ*, které bylo v staroslověnských překladových textech obvyklým ekvivalentem řeckého *θρόνος* ‚křeslo, stolec; (v Novém zákoně) panovnický stolec, trůn‘; v překladech z latinské předlohy pak nahrazovalo slova *scamnum* ‚lavice, podnož, stolička‘, *sēdēs* ‚sedadlo‘, *solium* ‚sedadlo, stolec, křeslo, trůn‘, popř. *thronus* ‚křeslo; (v Novém zákoně) trůn‘. A tyto významy implikuje i většina derivátů a kompozit utvořených na bázi stsl. *stolъ*, které SJS zaznamenává (v. níže). Jako řecký ekvivalent církevněslovanského *nastolovati* uvádí Miklosich (1862–1865: 414) právě řecké sloveso *ἐνθρονίζειν*. Toto denominální sloveso je, jak je zřejmé, odvozeno od řeckého substantiva *θρόνος*. Význam tohoto substantiva prošel určitým vývojem. U Homéra byl *θρόνος* ještě pojmenováním pro lepší, vyšší sedadlo. Později, jak zaznamenávají Schrader – Nehring (1929, 2: 534), se začal *θρόνος* používat ve významu ‚sedadlo/trůn pro bohy i světské panovníky‘. A už u řeckých tragiků byl plurál *θρόνοι* synonymem pro královskou moc.⁽¹⁾ Významy fundujícího substantiva dokládá právě odvozené *ἐνθρονίζειν*.

1 „Bei Homer bezeichnet *θρόνος* [...] noch jeden besseren, namentlich höheren Stuhl. Später wird es ganz vorzugsweise für die Sitzplätze der Götter und hervorragender Menschen verwendet. Schon bei den Tragikern wird *θρόνοι* [...] ganz im Sinne von Königsherrschaft gebraucht.“ (Schrader – Nehring 1929, 2: 534).

V klasické řečtině je toto sloveso doloženo marginálně; pokud jde o nebiblické texty, Liddell–Scott (1953: 567) odkazují ve svém slovníku pouze na jedno místo, a to v Diodorovi Sicilském (33.13). Na dvou místech se pak objevuje ve Starém zákoně, a to jednou ve významu ‚in throno loco‘ (*ἐνθρονίζω*) (srov. i Stephanus 4: 1090⁽²⁾):

- ἡνίκα δὲ ἐπὶ πάντων τὸν ἱερὸν ἡγεμόνα νοῦν διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεθρόνισεν (LXX, 4 Mak(3), 2,22)

a jednou ve významu ‚in throno sedeo‘ (*ἐνθρονίζομαι*):

- ἐν αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ὅτε ἐνεθρονίσθη ὁ βασιλεὺς Ἀρταξέρξης ἐν Σούσοις τῇ πόλει LXX, Ester 1,2 (Rahlfs 1, 952)

Vulgata (2, 121), Ester 1,2 překládá toto místo opisem:

- quando sedet in solio regni sui, Susan civitas regni ejus

a stejně tak i jeruzalémská bible:

- když tenkrát seděl v pevnosti v Susách na královském trůně (JB 711)

Jak vyplývá z kontextu, ve všech uvedených příkladech se mluví o světském trůně královském.

Na jiných místech Starého zákona, tam, kde by se kontextuálně *ἐνθρονίζειν* dalo očekávat, se objevuje obvykle dvouslovné vyjádření, a to jak v řeckém textu, tak v překladech. Srov. např. Bar=Ep.Ier. 6,33:

- οὕτε καταστήσαι βασιλέα δύνανται οὕτε ἀφελέσθαι (Rahlfs 2, 768)

A podobně je tomu i v lat. a stč. překladech:

- neque regem constituere possunt, neque auferre (Vulgata 3, 125)

2 Stephanus 4: 1091: „Galli non solum *Throne* dicunt e Gr. *θρόνος*, sed et *Inthroniser* ex hoc *ἐνθρονίζω*.“

3 K označování biblických knih a stsl. pramenů byly použity zkratky zavedené pro SJS. Zkratky stč. pramenů a způsob citace dokladů se řídí zásadami uvedenými v publikaci *Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk* (Praha: Academia 1968).

- ani krále ustaviti mohú ani ssaditi (StčB V/1,359)
- také nejsou s to dosadit nebo sesadit krále (BJ 1498)

2.1.1 Ve střední a pozdní řečtině došlo u slovesa *ἐνθρονίζειν* k významové specializaci, k posunu od „světského“ významu do roviny církevní a frekvence jeho výskytu se zvýšila. Du Cange (1958, 1: 499–500) dokládá na citátech z byzantských hagiografů, případně dalších autorů,⁽⁴⁾ jak sloveso *ἐνθρονίζειν*, tak variantu *ἐνθρονιάζειν*; ve všech případech významově už spadají pouze do církevní terminologie s významem ‚in thronum inducere, installare (dosadit na trůn, o biskupovi)‘, přeneseně pak ‚ecclesiam dedicare (uvést do církevního úřadu)‘. V díle byzantského hagiografa Symeona Logothety pak je i neprefigované *θρονίζειν* ‚in throno sedere (sedět na trůnu)‘ (Du Cange 1958, 1: 500).

Střř. *ἐνθρονίζειν* převzala, jak už bylo zmíněno, v nezměněné podobě latina (lat. *in-* je totožné s ř. *ἐν-*). V latinských středověkých textech je sloveso *inthonisāre/inthonizāre* dobře doloženo ve významech spadajících do okruhu náboženské terminologie, jak zachycuje Du Cange (1954, 4: 402). Hojně dokladů eviduje i SSLat 17: 266 v latinsky psaných středověkých textech české provenience. Sloveso *inthonisāre/inthonizāre* se v nich používá ve významu ‚dosadit na trůn, stolec‘, převážnou měrou stolec biskupský, arcibiskupský nebo papežský, ale objevuje se i v souvislosti se světskými panovníky (de duce, rege – SSLat 17: 266), např.: *Henricus... in duce eligitur et inthonizatur Jindřich...na vévodství zvolen i uveden slavně* (PulkChron 116a); dále ve významu ‚uvést, ustanovit do církevního úřadu‘, ‚uvést do nebeského království‘ a několika dalších.

2.1.2 Csl. *nastolovati* je po slovotvorné stránce, jak bylo řečeno, denominativum. Je zjevné, že je odvozeno prefixem *na-* a sufixem *-ovati* od substantiva *stolb*. Derivace pomocí prefixu *na-*, uchovávajících prostorový význam v několika modifikacích, je ve staroslověnštině běžná, a to především u slo-

4 Např. *Leontius, Episcopus Neapoleos* in Cypro (590–668?), *Epiphanius Hagiopolita* (9. stol.), *Symeon Logothetes* (10. stol.) aj.

ves (Šlosar 1981: 66). V případě slovesa *nastolovati* jde ovšem o speciální významovou modifikaci; dala by se vyjádřit formulací Šimandlovou, použitou pro sloveso *nalodit se*, že totiž jde o umísťování *do toho* (v našem případě jde spíše o umísťování *na to*), co vyjadřuje základové substantivum (Šimandl 2016: 372)⁵. Derivátů, které by odpovídaly právě tomuto slovotvorně-významovému modelu, je však ve staroslověněštině doloženo minimum, snad jen (s jinými sufixy) slovesa *naseliti*, *naseljati* ‘osídlit, osídlovat’ (odvozená od substantiva *selo* ‘sídlo, statek aj.’). Právě řídkost doložení derivátů tohoto slovotvorně-významového typu může nahrávat domněnce, že sloveso *nastolovati*, ačkoli na první pohled vypadá jako slovo ryze domácí, mohlo být uměle vytvořeno vlivem jazyka předlohy. A tuto domněnku by mohla podpořit marginálnost jeho doložení i další fakta:

Řadu derivátů a kompozit utvořených na bázi stsl. *stolъ*, které zaznamenává SJS, lze vzhledem k jejich významu a způsobu derivace považovat za kalky přesně odpovídající řeckým předlohám: *σπρῆστολντ*, ‘spoluvládnoucí’ (1× Euch), kalk řeckého σύνθρονος (k tomu více Grivec 1952), *στστολνικτ* (2× Supr), kalk ř. σύνεδρος ve významu ‘účastník sněmu’ a συγκάθεδος ve významu ‘asesor, přisedící’;⁶ *πρῆνοπρῆστολνικτ* ‘kníže apoštolský’ (1× kalendar. Ochr o sv. Petrovi a Pavlovi), kalk řeckého πρωτόθρονος, *равнопрѣстолнѣ* ‘mající stejný trůn’ (1× Napis), kalk ř. ὁμόθρονος. Domnívám se, že stejně tak nelze vyloučit, že i csl. *nastolnīkъ* ‘nástupce’ (2× Meth) je řeckým kalkem. Byzantská řečtina má totiž adjektivum ἐνθρόνιος ‘nastolený’ (Liddell–Scott 1953: 567), jež by mohlo být východiskem pro csl. slovo; podobně i csl. *stolnīkъ* ‘patriarcha’ (1× Ochr, 1× Nom) by mohlo být utvořeno podle ř. adjektiva θρόνος ‘sedící na trůně’.

Srb.-csl. památka, v níž se podle Miklosiche csl. *nastolovati*, resp. *na-stolovanъ* vyskytuje, je staroslověnským překladem řecké předlohy (jde o překlad života sv. Gregoria z Agrigenta od Leontia, presbytera v Římě). V Miklosichovi (1862–1865: 414) není sice uvedeno přesné místo výskytu,

5 Šimandl (2016: 372) zmiňuje sice i sloveso *nastolit*, ale jen v jeho současném přeneseném významu ‘dát do středu zájmu’, a to jako příklad speciálního lexikalizovaného významu.

6 K funkci prefixu *σπ-* (překládajícího ř. *συν-*) jakožto rozlišovacího prvku v rámci sémantiky konkrétních staroslověnských slov (zde *stolnīkъ* a *στστολνικτ*) srov. Jefimova 2004: 40.

což poněkud oslabuje hodnotu této informace, přesto však možnost, že jde o slovo utvořené vlivem příslušného slova v řecké předloze, tu stále je poměrně značná.

Kromě Miklosiche evidují rcsl. *nastolovati* ‚vynést na trůn (biskupský, metropolitní)‘ také Sreznevskij (2: 337) a StrS (10: 269)⁷⁾. Slovanské jazyky používají pro pojmenování tohoto aktu různé lexémy (např. b. *вѣзкѣвам на престо́л, трѡн*, sln. *ustoličiti, namestiti, instalirati*, p. *osadzać na tronie, intronizować*, hl. *intronizować*, r. *возводѣть/возвестѣ на престол* aj.).

2.2

Struktura staročeského substantiva *nastolování* ukazuje, že jde o verbální substantivum, výchozí sloveso však ve staré češtině doloženo není. Vedle prefigovaného *nastolování* má stará čeština i neprefigované *stolování* (s variantními *štolování, stolenie* – MStČS 480) s významem ‚společné sezení u stolu, u jídla‘, v jednom případě (v tzv. Pasionálu kališnickém) pak je užito ve významu ‚dosazení na trůn‘. Ani k tomu deverbativu výchozí sloveso doloženo není. Doloženo je jen dokonavé *nastoliti* ‚nastolit, dosadit na trůn‘: jakožto Saul, bohem zvolen, mazán za král i *naftolen* (Budyš 34b – StČS 1: 291).

Pokud jde o stč. *nastolování* ‚dosazení na trůn‘, objevuje se pouze, jak bylo zmíněno, v názvu jednoho z církevních svátků, který bývá ve staročeských textech označován jako *Nastolování svatého Petra*. Tento svátek se vztahuje k 22. únoru, kdy si církev připomíná svátek Stolce svatého Petra, prvního mezi apoštoly a prvního římského biskupa. Nejstarší zmínky o oslavě dne, kdy podle tradice apoštol Petr usedl na biskupský stolec v městě Římě, se datují do 4. století. Slavnost probíhala 18. ledna v Priscilliných katakombách, o kterých starobylé doklady mluví jako o místě, „kde svatý Petr seděl nejprve“ (*ubi prius sedit sanctus Petrus*). Zde se ve starověku uctívala katedra, tedy starobylý dřevěný stolec, na kterém římský biskup uděloval novokřtěncům svátost biřmování. Druhým datem, spojeným s Petrovým biskupským úřadem, je 22. únor. Podle tradice jde o událost,

7 Stará ruština má substantivum *nastolovanije* ‚trůn; vláda‘ (StrS 10: 269).

kteřá se popisuje v Mt 16, 13–19, kdy Petr u Césareje Filipovy vyznal Ježíše jako Božího Syna a ten jej jako skálu ustanovil základním pilířem církve⁽⁸⁾. Později, v 9. století, byl tento svátek spojován s Petrovým úřadem biskupa v Antiochii. Po liturgické reformě II. vatikánského koncilu bylo lednové datum z kalendáře odstraněno a svátkem, připomínajícím základy papežství, se stal 22. únor (srov. Friedrich 1934: 129–199, 324).

Substantivum *nastolovanie* je ve stč. textech poměrně dobře doloženo. Srov. např.:

a potom svatý Petr na tom stole sedajě sedm let božie slovo kázal, pro něžto tento svatý den slóve svatého Petra nastolowanye festum epularum⁽⁹⁾ beati Petri (PasMuza 155); v *outerý před svatým Petrem, jenž slóve Nastolování* ArchČ 10, 255 (1437) – StČS 1:292.

V jednom případě (v tzv. Pasionálu kališnickém), jak bylo řečeno, pak je užito neprefigovaného výrazu *stolovanie* ‚dosazení na trůn‘.

2.2.1 V latinských pramenech, jak dokládají slovníky středověké latiny, se tento svátek označuje souslovím *Cathedra Petri apostoli*, případně *Cathedra S. Petri*.⁽¹⁰⁾ Ostatně naznačuje to i Klaret, když v Glosári staví vedle lat. *kathedra* stč. *nastolovanie* (nasstolowanye), resp. zde v „klaretovský“ zkrácené podobě *nasstolanye* (KlarGlosA 2397 – StČS 1: 292). Lat. *cathedra* (< ř. *καθέδρα*) je sice nositelem základního významu přejatého spolu s formou z řečtiny, tedy ‚sedadlo, stolice, učitelská stolice, katedra‘, ale metonymicky je též označením pro ‚učitelský úřad‘, a dále i pro ‚kněžský, především biskupský, ale i arcibiskupský úřad, sídlo‘, ve spojení *cathedra regni coelum* znamená ‚nebe‘; *cathedra* (především s atributem *s. Petri*)

8 „I jáť pravím tobě, že jsi ty Petr, a na též skále vzdělám církev svou, a brány pekelné nepřemohou jí. A tobě dám klíče království nebeského.“ (Mt 16,18–19 – BK).

9 Stč. slovo *nastolovanie* zde v textu překládá lat. spojení *festum epularum*; substantivum *epulae*, primárním významem ‚pokrm, jídlo; hostina‘ je tu použito v obrazném, duchovním smyslu.

10 Často se toto sousloví objevuje ve spojení se substantivy *dies* nebo *festum* a má formu časového údaje: např. *...datum...in die cathedrae s. Petri*; *...consilium in die sancti Petri ad cathedram* apod. (SSLat 1: 590).

je označením pro *sedes summi pontificis*, tedy *papežský stolec* ve smyslu úřadu (srov. SSLat 1: 590). Otázkou je, proč je staročeským ekvivalentem lat. *cathedra* právě *nastolovanie*. Je třeba si uvědomit, že označení *Cathedra S. Petri* implikuje v zásadě výsledek procesu dosazení, nastolení na trůn, na stolec, který vyjadřuje sloveso *intronisare* = *in cathedra, in solio ponere* (SSLat 17: 266). Stará čeština ovšem toto ř.-lat. pojmenování do svého lexika nezahrnula a vyjadřuje je opisně, jako např. (*Svatého Petra*) *na stolici povýšenie* (ArchČ 3,21 – r. 1442), případně *na stolici vsaženie* (ESStč) apod. (Klaret překládá *intronizatio* slovem *vvvedenye* KlarGlosA 2465 – ESStč). Zatímco uvedené obraty jsou obecného rázu, nevztahují se pouze k osobě Petra, *nastolovanie* se užívá výhradně v souvislosti s uvedeným svátkem. Na základě toho, co bylo řečeno, a připustíme-li, že csl. *nastolovati* lze považovat za kalk ř. *évθpovίζειν*, pak by se nabízelo vysvětlení, že stč. *nastolovanie* by mohlo být církevním slavismem. Podpůrným argumentem by mohlo být to, že ve staré češtině jde o církevní termín se speciálním konkrétním významem. Ve světle toho, že ve středověkých latinských textech české provenience se běžně pro „usazení na trůn“ nebo „uvedení do úřadu“ používaly latinské lexémy *intronisare*, *intronisatio*, *intronisatus*, tedy přejímky řeckého *évθpovίζειν* a jeho derivátů, na jejichž základě vzniklo csl. *nastolovati*, nelze vyloučit, že překladatel i pro přeložení lat. substantiva *cathedra* v pojmenování konkrétního svátku použil slovo *nastolovanie*, které znal z církevní slovanštiny (srov. *Intronisatus est, id est kathedratus* LexClem – SSLat 17: 266). Zde by se nabízelo zmínit Trávníčka (1948: 167), že „v době okolo r. 1100 lze u nás, a to v Čechách, zcela dobře předpokládati znalost církevní slovanštiny, nepřetržitě trvající z velkomoravské doby cyrilometodějské“.

2.2.2 Lze samozřejmě namítnout, že stč. *stól*, č. *stůl* je slovo domácí, psl. původu, a že tedy není důvod uvažovat v případě jednoho derivátu o csl. vlivu. A je pravda, že existuje řada jeho derivátů s významy nespádajícími do církevní terminologie, ale spojenými s dnešním chápáním stolu, jako *stolování* ‚společné sezení u stolu, u jídla‘ a ‚hodování, hostina‘, sloveso *stolovat*, od něhož je *stolování* odvozeno, ‚společně jíst u jednoho stolu‘. Ale přesto není vliv církevní slovanštiny vyloučen, když uvážíme, že ve staré

češtině jde o výraz se speciálním významem, navíc implikujícím význam *stolu* pro češtinu netypický.

3 ZÁVĚR

Odpověď na obě otázky formulované v úvodní části tohoto textu, tedy zda lze csl. *nastolovati* považovat za kalk z řečtiny a zda je možné vidět ve stč. *nastolovati* vliv církevní slovanštiny, je kladná; nejde ovšem o tvrzení kategorické vzhledem k tomu, co bylo řečeno výše.

PhDr. Helena Karlíková, CSc.

etymologické oddělení

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

602 00 Brno

helena.karikova@ujc.cas.cz

Příspěvek vznikl za podpory projektu Staroslověnské dědictví v staré češtině, financovaného Grantovou agenturou České republiky (č. 18-02702S).

LITERATURA

BK

2004 *Bible svatá* podle posledního vydání kralického z roku 1613 (Brno: KMa)

DU CANGE, Charles du Fresne

1954 *Glossarium mediae et infimae lanititatis 1–10* (Graz: Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, unveränderter Nachdruck der Ausgabe von 1883–1887)

1958 *Glossarium ad scriptores mediae et infimae Graecitatis 1–2* (Graz: Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, unveränderter Abdruck der 1688 in Lyon erschienen Ausgabe)

ESStč

Elektronický slovník staré češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka 2006– [cit. 9. 5. 2019]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz>

FLAJŠHANS, Václav (ed.)

1928 *Klaret a jeho družina*, sv. 2 (Praha: Česká akademie věd a umění)

FRIEDRICH, Gustav

1934 *Rukověť křesťanské chronologie* (Praha: Filosofická fakulta University Karlovy)

GRIVEC, Franc

1952 „Сѣпрѣстолюнъ – synthronos“; *Slovo* 1, s. 6–19

JB

2009 *Jeruzalémská bible*. Písmo svaté vydané Jeruzalémskou biblickou školou, přel. F. X. a D. Halasovi (Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství)

JEFIMOVA, Valerija Sergejevna

2004 „O vlijanii jazyka grečeskich originalov na slovoobrazovatel'nyje processy v staroslavjanskom jazyke“; *Slavjanovedenje* 4, s. 35–47

LIDDELL, Henry George – SCOTT, Robert

1953 *A Greek-English Lexicon* (Oxford: Clarendon Press)

LUTHER, Martin (ed.)

1948 *Die Bibel oder die ganze heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der deutschen Übersetzung Martin Luther's* (Stuttgart: Privileg. Württ. Bibelanstalt)

MIKLOSICH, Franz

1862–1865 *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum* (Wien: Wilhelm Braumüller)

MStčS

1978 BĚLIČ, Jaromír – KAMIŠ, Adolf – KUČERA, Karel, *Malý staročeský slovník* (Praha: SPN)

RAHLFS, Alfred (ed.)

1935 *Septuaginta: id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*, 2 vols. (Stuttgart: Privileg. Württembergische Bibelanstalt)

SCHRADER, Otto – NEHRING, Alfons

1929 *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde 2, zweite, vermehrte und umgearbeitete Auflage* (Berlin–Leipzig: Walter de Gruyter)

SJS

1966–2016 *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae* 1–5 (Praha: Academia/ Euroslavica)

SREZNEVSKIJ, Izmail Ivanovič

1893–1903 *Materialy dlja slovarja drevnerusskago jazyka po pis'mennym pamjatnikam* 1–3 (Sanktpeterburg)

SSLat

1977–dosud *Slovník středověké latiny v českých zemích. Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum* (Praha: Academia)

StčB

2009 KYAS, Vladimír (ed.), *Staročeská Bible drážďanská a olomoucká V/1, 2* (Praha: Academia)

StčS

1968–2008 *Staročeský slovník 1–4*. Red. Igor Němec (Praha: Academia)

StrS

1975–dosud *Slovar' russkogo jazyka 11–17 vv.* (Moskva: Nauka)

STEPHANUS, Henricus

1954 *Thesaurus Graecae linguae* 1–9 (Graz)

ŠIMANDL, Josef

2016 *Slovník afixů užívaných v češtině* (Praha: Karolinum)

ŠLOSAR, Dušan

1981 *Slovotvorný vývoj českého slovesa* (Brno: Univerzita J. E. Purkyně)

TRÁVNÍČEK, František

1948 „Glosy Jagičovy a svatořehořské“; in J. Kurz – M. Murko – J. Vašica (eds.), *Slovanské studie. Sbírka statí, věnovaných prelátu univ. prof. dr. Josefu Vajsovi k uctění jeho životního díla* (Praha: Vyšehrad), s. 164–168

Vulgata

1902 *Biblia sacra Vulgatae editionis*. Editio decima, 1–4 (Ratisbonae: Institutum librarium pridem G. J. Manz)